

PODRIVANJE GLOBALNE KULTURE
NASILJA:
POSTAVLJANJE TEMELJA ZA
KULTURU MIRA

ADAM CURLE

SCILLA ELWORTHY

U SURADNJI S INSTITUTOM LIFE AND PEACE, UPPSALA, ŠVEDSKA
I CENTROM ZA MIR, NENASILJE I LJUDSKA PRAVA, OSIJEK, HRVATSKA

UVOD

Glavna nam je namjera fokusirati zanimanje na načine sprječavanja ili podrivanja navike, kulture nasilja. Sudjelovali smo, odvojeno, a u posljednje vrijeme i zajedno, u nastojanjima usmjerenim na konstruktivno suočavanje sa situacijama, kako potencijalnim tako i stvarnim, u kojima se pojavljuje nasilje u mnogim dijelovima svijeta. Većinom smo se bavili specifičnim pitanjima: prijetnjom nuklearnog napada ili naoružanja, ratom ili sukobom te nemirima koji bi mogli dovesti do rata i načelima prema kojima bi se navedeno moglo spriječiti ili smanjiti njegova okrutnost.

Shvatili smo da je ova vrsta posla, često nazivana rješavanjem, upravljanjem, ograničenjem ili sprječavanjem sukoba, rijetko u potpunosti uspješna, a često se pokazala kao potpuno neuspješna. Zaista, cijeli je niz tragičnih pogrešaka - na primjer, u postizanju adekvatnih mjera za nuklearnu kontrolu ili razoružanje i vezi sa stvarnim sukobima u različitim dijelovima svijeta; nastojanja Ujedinjenih naroda i regionalnih vlasti, kao što je Organizacija afričkog jedinstva, pokazala su se jalovim u situacijama u kojima su bila najpotrebnija.

Kada govorimo o kulturi nasilja, ne želimo reći da je ljudska priroda postala manje osjetljiva niti da je nasilje nešto novo - ono postoji oduvijek. Međutim, čini se da se tijekom posljednjeg desetljeća nasilje intenziviralo na svim razinama i kroz mnogo različitih oblika. To se vidi na primjeru mnoštva očajničkih i, u biti, besmislenih ratova koji su se proširili svijetom; ratovanja bandi u našim gradovima; općeg porasta nasilnog kriminala; besmislenog vandalizma; oskrnuća i iskorištavanja okoliša; uzdizanja profita na razinu krajnjeg cilja čovječanstva, pri čemu je tržište najbolji način za njegovo ostvarenje. Nasilje je postalo strašna navika bez koje više ne možemo.

Sve se ovo odvija u globalnom okviru unutar kojeg su ljudske aktivnosti isprepletene kao nikada prije. Iz ovakve se situacije razvilo raspoloženje u cijelome svijetu, nijemo prihvaćanje stvari onakvima kakve jesu, neizbježnosti nasilja, grubog i nemilosrdnog *stvarnog svijeta*. Ovakvo raspoloženje vodi do nepresušnih sukoba interesa, velike moralne pomutnje i dominacije politike i prvenstva bogatih zemalja. Interakcija ovih elemenata proizvodi otuđenost i izaziva besmisleno nasilje te agresivni nagon za bogatstvom i moći. Naizgled drukčiji, ali ipak povezan faktor, je nasilje brojnih umova kojima je su bila uskraćena prava, ali i obredi na djetinjstvo.

Budući da kultura nasilja ima toliko međusobno isprepletenih pojava oblika, ne postoji jedinstvena mjera, kao što je mirovna misija u krvavom ratu, koja bi dovela

do potpunog uspjeha. To je i razlog tužnim neočekivanim neuspjesima koje su mnogi od nas iskusili. Prisiljeni smo pogledati ispod površine u potrazi za svim onim duboko ukorijenjenim zajedničkim obilježjima koja vrebaju, možda, i u našim vlastitim mislima, a ne samo u mislima terorista i trgovaca drogom.

Iako bi većina nas prihvatila demokraciju samu po sebi, mnogi su od nas također članovi društava u kojima se vlast temelji na snazi dominacije, uključujući nejednakost i hijerarhiju koje se uvlače u naše misli. U borbi protiv nasilja nismo angažirani s nepristranom čistoćom; naša je svijest dio bojnog polja.

Stoga vjerujemo da je direktna akcija protiv simptoma ove moći relativno neučinkovita. Mnogo je važnije i učinkovitije, iako vjerojatno sporije i manje spektakularno, postupno podrivanje ove snage dominacije, ove kulture nasilja. To nije nemoguće. Nedavno je i postignuto u Južnoj Africi i Istočnoj Europi. Za mnoge je ljude u tim krajevima borba započela u njima samima.

Nije nam namjera omalovažavati iskrena i inteligentna gospodarska, politička i humanitarna nastojanja za ublažavanje nevolja rata, katastrofa i tiranizacije. One su bitan element. Ali potrebno je više: stalna nastojanja usmjerena na razumijevanje i podrivanje mentalnog sklopa na kojem se temelji kultura nasilja te zamjena takvog sklopa načinom razmišljanja koji prepoznaje zadivljujuću sposobnost ljudskih bića za mudru i suosjećajnu velikodušnost. Tek se tada možemo nadati rađanju dobrog društva iz moralne iskvarenosti nasilja.

Prvi dio ovog članka, *Podrivanje globalne kulture nasilja*, Adam Curle, pokušava dati analizu kulture nasilja i izložiti pristup za podrivanje takve kulture.

Drugi dio, *Postavljanje temelja za kulturu mira*, Scilla Elworthy, istražuje faktore koji utječu na razvoj miroljubivog načina razmišljanja kroz obrazovanje u najširem smislu putem kojeg bi do izražaja došli naši potencijali za snagu i zdrav razum te predlaže praktične načine čijom primjenom bi naša društva mogla graditi kulturu mira.

Treći dio, *Primjena*, zajednički je proizvod Centra za mir, nenasilje i ljudska prava, Osijek, Hrvatska i Instituta Life and Peace, Uppsala, Švedska. U njemu je prikazan način na koji se široka načela, o kojima se prethodno raspravljalo, mogu primijeniti u specifičnim, potencijalno nasilnim okolnostima. Imena se autora ne pojavljuju na dugačkom dokumentu čiji je sažetak ovdje otisnut. Međutim, valja reći da su odgovorne osobe Katarina Kruhonja, direktorica Centra, u suradnji s Ladislavom Bognarom s Pedagoškog fakulteta u Osijeku i Margareta Ineglstam koja sada radi u Institutu Life and Peace, a prije je radila u Švedskom vijeću crkava.

Katarina, Margareta i Adam već nekoliko godina zajedno rade na problemima vezanim uz mirovne usluge općenito, a osobito na pitanjima koja se odnose na nedavne ratove na Balkanu. Tijekom posljednje dvije godine Adam surađuje sa Scillom. Želja je svih nas spomenuti, uz zahvalnost i poštovanje, osobu čiji su nas rad i život sjedinili u ljubavi: Elise Boulding.

Kao što će kasnije postati jasno, pristupamo istoj namjeri iz različitih smjerova. Na primjer, različito se bavimo pitanjem treninga. Ali naši prijedlozi se međusobno nadopunjuju, nisu u suprotnosti jedni s drugima; mogu se kombinirati na različite načine. Općenito, koristimo različitu terminologiju i koncepte, ali poštujemo i obogaćeni smo raznovrsnim iskustvima jedni drugih te njihovim tumačenjima. Na sreću, upravo ovo demonstrira da ne postoji jedan put prema jedinstvu i zajedničkoj akciji u pogledu ovih ključnih pitanja opstanka.

Adam Curle je držao katedre psihologije, obrazovanja i razvojnih studija na sveučilištima u Exeteru, Harvardu, Gani i Bradfordu. Bio je gostujući predavač u brojnim zemljama, uključujući Veliku Britaniju, Sjedinjene Američke Države, Kanadu, Fidži i Indiju. Radio je kao medijator i mirovni aktivist u Indiji i Pakistanu, Nigeriji, Južnoj Africi, Zimbabveu, Irskoj, Šri Lanki i, naposljetku, u bivšoj Jugoslaviji.

Scilla Elworthy direktorica je Grupe za istraživanje iz Oxforda koju je osnovala 1982. godine kako bi utvrdila kako i tko donosi odluke o nuklearnom oružju u svijetu. Bila je savjetnik UNESCO-a te direktorica za istraživanje Grupe za prava manjina u Francuskoj, a prije toga vodila je organizaciju za samo-pomoć u Africi. Autorica je mnogih knjiga i izvješća o obrani i rodno-spolnim pitanjima. Njezina posljednja knjiga je *Power & Seks (Moć i spol)*, izdavač Element Books, 1996.

1. PODRIVANJE GLOBALNE KULTURE NASILJA

Adam Curle

MREŽA NASILJA

Na sljedećim ću stranicama pokušati pokazati kako se može podrivati kultura nasilja osporavanjem tradicije i navika razmišljanja iz kojih se razvila te institucionalnih struktura pomoću kojih se održava.

Izuzetan razvoj, kako znanosti i tehnologije tako i međunarodne organizacije tijekom posljednjeg stoljeća i pol, osobito tijekom posljednjih pedeset godina, imao je snažan učinak na ljudski život i fizički svijet.

Životni standard i materijalni uvjeti znatno su se popravili za bogate nacije koje se mogu opisati kao G7 Plus (G7P) zemlje, ali čak ni među njima ne u jednakoj mjeri. U drugim zemljama, što obuhvaća veliku većinu globalnog stanovništva, stagnerali su ili se pogoršali. Prečesto su prednosti jednih međusobno povezane s nedostacima drugih, što samo dodaje tjeskobi i nepravdi koju možemo nazvati kulturom nasilja. Drugim riječima, navikom razmišljanja i djelovanja koja je po definiciji antidemokratska i pristrana. Ova kultura nije sama po sebi nasilje, već neka vrsta moralne iskvarenosti, sačinjena od mnogo elemenata, kao što su pohlepa za stjecanjem, neznanje i glupost, pogrešno usmjereno neprijateljstvo i, neizbježno, otuđujući utjecaj nasilja koji ta kultura proizvodi i kroz koji se istovremeno održava. Svugdje djeluje zarazno i štetno na živote i sreću ljudskih bića i/ili integritet okoliša, pri čemu je ovo dvoje vrlo često povezano.

Većina je ljudi, više ili manje, miroljubiva; slijedeći poriv, prije ćemo pomoći nekome no povrijediti ga. Ali mi se nalazimo i dolazimo iz kulture nasilja. Mnoge su naše institucije, osobito one koje se bave financijama, u velikoj mjeri oblikovane njome. Hranimo ju prihvaćanjem, iako ponekad oklijevajući, jer ona je ipak *stvarni svijet*; skloni smo vjerovati kako se, kao zadnje rješenje, njezine krize moraju rješavati instrumentima *stvarnoga svijeta* kao što su rat, gospodarska kontrola, diplomacija *prvo milom onda silom*, zatvaranje i oštre mjere *reda i zakona* koje ne moraju nužno biti u skladu s redom i zakonom.

Naravno, puno smo naučili o rješavanju ovih kriza - nažalost, previše. Stvorili smo prekrasne međunarodne agencije za obuzdavanje ratobornih i brigu o gotovo svakom

aspektu ljudskog života; donijeli smo dobronamjerne zakone za zaštitu djece i bolesnih, sprječavanje mučenja, popravljajući sudbine izbjeglica. Političkim sredstvima, mudrim zakonodavstvom, medijacijom i pregovorima, prijetnjama i obećanjima i uvjeravanjem suprotstavili smo se nasilju nad našim ljudima i našim planetom. Težili smo rasnoj i rodno-spolnoj jednakosti. No, bez obzira koliko uspješni bili u pojedinačnim slučajevima, kultura se nasilja se održala i dalje postoji kao sve veća opasnost svijetu. Jedan od razloga tomu je činjenica kako su različiti oblici nasilja do te mjere međusobno povezani da je eliminacija jednog od male koristi. Na primjer, kao što je slučaj u Bosni, možemo stati ratu na kraj, ali nismo u stanju ispraviti neprijateljstvo i nepravdu koji su doveli do rata. Općenito, rijetko kad se dotičemo psihološke osnove nasilja, razmišljanja ili mentalnog sklopa, jer mnogo je takvih koji motiviraju nasilje. Zsigurno, to je zadatak za ono što bismo mogli nazvati javno mentalno i od ključnog je i najšireg značenja. To je predmet našeg interesa.

Postoje, naravno, pojedinci, grupe pa čak i narodi koji su znatno manje nasilni od drugih. To pokazuje da visoka razina nasilja nije nasljedna značajka ljudskoga društva. Ali, nažalost, neki su dijelovi svijeta postali nasiljniji no što su prije bili; ratovi su izbili tamo gdje je tradicionalno vladao mir; zločini nasilja postali su uobičajeni tamo gdje su ranije bili gotovo nepoznati. Često postoji prividan uzrok takve promjene: političko ugnjetavanje ili velika nejednakost ili nezaposlenost. U slučaju nasilja kod pojedinaca, psihijatrija može doći do korijena, do iskrivljenih obiteljskih odnosa. A možemo pogledati i brojne druge vidove nasilja - trgovinu oružjem, drogom, zlostavljanje svake vrste.

Ali ne postoji ideja kako se određena provala svađe, gladi, epidemije ili prestanak reda može pripisati određenoj gospodarskoj ili političkoj situaciji unutar ili izvan pogođenog područja. Međutim, analiza će obično pokazati da svaki čin nasilja ili nasilna situacija proizlazi iz kombinacije dvaju ili više takvih čimbenika. U stvari, postoji nešto što možemo nazvati mrežom nasilja koja postaje sve očitija s porastom globalizacije međuljudskih odnosa. Time postaje sve teže smanjiti kaotični intenzitet nasilja.

Ako istražujemo ekologiju šume, ne možemo reći da postojanje jednog elementa (ptice, drveta ili bakterije) uzrokuje prisutnost drugog (insekta, možda životinje ili biljke). Međutim, oni uvjetuju prirodu postojanja jedno drugog u tom određenom kontekstu (čak i ako to znači da će pojesti jedan drugog); zajedno tvore uvjete za postojanje cijeloga ekosustava.

Naše poznavanje znanosti, koje raste geometrijskom progresijom, u kombinaciji s ogromnim tehnološkim vještinama, osobito u procesiranju i komunikacijama,

omogućili su nam iskorištavanje svjetskih prirodnih resursa (od kojih su neki nezamjenjivi) velikom brzinom i učinkovitošću. Naravno, time se proširuje raspon vječnih sukoba oko sve rjeđih resursa - osobito vode.

G7P zemlje, u vlasništvu svih ovih dobara, postale su izuzetno bogate te stoga i moćne sa sve većom mogućnošću nametanja svoje volje siromašnima u svijetu. Ali elitni slojevi siromašnih naroda, u svojstvu posrednika i predstavnika bogatih, čine isto svojim osiromašenim narodima. Gorko voće *razvoja* (naravno, postoji i slatko), stoga predstavlja razdor koji je postao preširok.

Budući da su velike međunarodne financijske agencije, kao na primjer Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond, uglavnom financirane i stoga pod utjecajem imućnijih članica, one djeluju onako kako im je rečeno. Promoviraju zaradu, ali često i politiku koja je štetna za zajednicu - na primjer koncentraciju poljoprivrede usmjerenu na uzgoj industrijskih kultura - koja uništava tradicionalno poljodjelstvo, a time i društvenu povezanost i zdravu raznovrsnu prehranu; manjina koja si to može priuštiti nadomješta takvu prehranu skupim i manje hranjivim uvoznim proizvodima.

Bogatima dobro ide. Oni odbijaju pomisao kako je njihov napredak utemeljen na neimaštini drugih. Ne, kažu, naprotiv: oni stvaraju bogatstvo koje se zatim širi s vrha naniže prema drugima. Istina je da bi tako moglo biti; moćnici kontroliraju mehanizme kojima bi se to moglo ostvariti. Ali gotovo svugdje u svijetu oni se odlučuju za ono drugo. Kao posljedica, politički nemoćni iz *slabije razvijenih* zemalja ostaju siromašni, dok mnoge G7P zemlje u zadnje vrijeme sve više téže povlačenju podrške i privilegija za siromašne slojeve (i narode; pomoć je smanjena gotovo u svim dijelovima), a porezi od preraspodjele prihoda uglavnom se ukidaju.

Ovi društveni i gospodarski čimbenici doprinose napetosti, frustraciji i očaju te oskudici i troškovima osnovnih dobara. Često su time najviše pogođene grupe koje je moguće identificirati prema jeziku ili kulturi. Prisiljene neimaštinom i potlačenošću ove grupe mogu pokušati promijeniti svoj udio nasiljem. Ali rat vodi do daljnjih bolesti - gladi, bolesti i gubitka doma. U manjoj mjeri, jasno je da je velika količina zločina nasilja djelomično izraz očaja zbog stalnog siromaštva i kronične uskraćenosti. Spoznaja kako neki imaju ogromnu moć i bogatstvo, izvor je konstantne ogorčenosti za one kojima isto nedostaje: ratovi u šikari Afrike, moskovska mafija, podzemlje Ria, svi su redom pod utjecajem te spoznaje. I tko može reći kada će, u nastupu ludog bijesa, neka frustrirana grupa ili manja sila dobiti mogućnost pokretanja nuklearnog napada?

Nažalost, moramo priznati da je, zbog svoje veličine i kompleksnosti, ova mreža, kojom je obuhvaćena i kultura nasilja, naizgled nepovrediva. Ona ne može biti

transformirana metodama koje se obično primjenjuju na sukobe - medijacijom, pregovorima, tihom diplomacijom, tehnikom *prvo milom onda silom* koja uključuje prijetnje i obećanja. To je način razmišljanja, čak i jedna cijela filozofija; neka vrsta hidre s mnogo glava - političkom, ideološkom, jednom za okoliš, gospodarskom, psihološkom - kreirana na način da se dobro uklopi u lokalnu kulturu. Odrežite jednu glavu i tijelo ovog stvorenja, kao cjelina, ponovo će ju stvoriti.

Ali najveća je prepreka promjeni, na kraju svega, činjenica da mi sami prihvaćamo, bez obzira je li to samo djelomično, oklijevajući ili zbog neznanja, proizvode kulture koja predstavlja *stvarni svijet*. Ovo ju, uz entuzijastičko prihvaćanje od strane male manjine ljudi u svijetu koji očito od toga profitiraju, čini izuzetno otpornom na neko drukčije razmišljanje.

Molimo da nam sugeriraš format i mjesto dijagrama i fotografija u knjižnom bloku, a što se tiče druge edicije: različita treba biti samo naslovnica i to dizajn, a što se tiče teksta samo da umjesto Tematski izvještaj piše Akcijsko istraživanje ili Procjena utjecaja ili Stručni rad (možda da taj dio teksta isto bude promjenjiv).

Negdje na naslovnici može i ne mora biti traka ili nešto drugo na čemu će pisati "Tematski izvještaji" odnosno "Istraživanja, procjene utjecaja i stručni radovi" - nešto po čemu se vidi kakve su to edicije.

OTUĐENOST

Iza ove vanjske pomutnje i nasilja, iza ratova, političkih borbi, gospodarske nepravde, nalazi se unutarnja pomutnja; ljudski je um odigrao svoj moćan, iako ponekad obmanjujući, dio. Odgovor na naše patnje valja tražiti njemu samom jednako kao i u hodnicima Ujedinjenih naroda; politici velikih gospodarskih institucija, ministarstvima obrane, obavještajnim agencijama.

U posljednjem se stoljeću krećemo velikom brzinom. Naleti velikih ratova, usponi i padovi carstava i ideologija, tehnološke transformacije, gubitak vjere - sve ovo znači da su se tijekom mog životnog vijeka stvari promijenile više no tijekom posljednjih četiri ili pet stoljeća. Više ne znamo tko ili gdje smo; mi smo stranci, otuđeni od svijeta koji smo nekada razumjeli i čijim smo se dijelom osjećali, a sada se osjećamo kao stranci; znakovito je da su se psihijatri ranije zvali *alienists* (oni koji se bave otuđenošću). Otuđenost je pojačana zatvaranjem na prisilni rad i u koncentracione logore, izgonom iz domova, otuđivanjem, beskrajnom borbom, tlačenjem, nepremostivim siromaštvom, nezaposlenošću, bijedom rata i gubitka.

Stoga ne iznenađuje da nismo u stanju razumjeti svoje mjesto u ovom ogromnom sustavu međusobne ovisnosti; ne shvaćamo dublje značenje vlastitih postupaka za

cjelinu kojoj pripadamo. Osjećamo se odvojenima od nje, neuključenima, osim ukoliko možemo njome manipulirati.

Ali, naravno, dio smo te cjeline, a način na koji razmišljamo pod utjecajem je, i na neki nepredvidiv način, utječe na razmišljanje oko nas.

Oni koji žive u G7P državama imaju određenu mogućnost djelovanja - ali mnogi od njih su isto tako otuđeni. Žive u društvu u kojem pravila više ne postoje. Zaista, jedva da se još uvijek radi o društvu; to je sloboda za sve u kojoj je glavna vrijednost uspjeh. Borba za postignućima je samotna. Ona nema niti vjeru niti običaje. Suparništvo je zamijenilo prijateljstvo. Yuppie je jednako otuđen kao i nezaposleni ulični lopov; dobro obrazovani vrhunski menadžer u velikom konglomeratu, koji odobrava politiku čija posljedica je indirektna smrt seljaka u Latinskoj Americi, jednako je odvojen od svijeta kao i nepismeni preprodavač droge iz Lagosa ili Liverpola: posljedice njihovih postupaka nemaju nikakvo značenje za njih. Političari, koji su svojom poreznom politikom i obećanjima doveli do proširenja jaza između bogatih i siromašnih, dobro znaju što rade i iskrivili su svoju svijest kako bi mogli vjerovati da za njihove postupke postoji dobro opravdanje.

Životi onih koji nemaju sreće u materijalnom smislu, natjerani su, u velikom broju diljem svijeta, u pomutnju. Ubija ih se, lovi, proganja; nemaju ništa. Izgubili su domove, obitelji, posao. Zgurani su u nedostojnim kampovima. Mučeni. Žive u bijednim sirotinjskim četvrtima i predgrađima, straćarama, degradiranim središtima gradova. Njihova su djeca ubijena ili ubijaju jedni druge. Toliko je mnogo ljudi izgubilo svoju kulturu i zajednicu.

Situacija nije takva, mogli bi reći, u Europi (koja pokušava većinu siromašnih zadržati izvan svojih granica) ili imućnoj Americi, ali naši siromašni imaju svoje nevolje: svjesni su toga da su na dnu i da nemaju mogućnost izvući se; nemaju snage niti volje, ali imaju televizor i drogu i (barem u Engleskoj) lutriju i inspiraciju sunca!

Veliku opasnost za svijet predstavlja činjenica da će se otuđena kultura nasilja, koja već postoji, replicirati bez kraja. Njezine žrtve, koje su već pretrpjele jednu ili drugu vrstu intenzivnog gubitka i mahnito ispoljavaju svoj strah, mogu imati sličan učinak na svoje obitelji i prijatelje, prenoseći bol s jedne generacije na drugu i tako doprinoseći daljnjem očaju, oskudici, beznađu i, na nekim mjestima, pohlepi koja ih je već toliko povrijedila i toliko im naudila.

Svi smo mi stranci u svom vlastitom svijetu i ujedno opasnost za njega

IZMIJENJENE VRIJEDNOSTI

Učinak ove situacije je ogroman. Otuđenost, popraćena boli, bijedom i oslobađanjem od tradicionalnih konvencija, nagnala je neke u nasilje, neke u nemilosrdnu potragu za povećanjem svog ugleda i moći. Stvorila je novu skalu vrijednosti koja se proteže od uspjeha do neuspjeha.

Kao mladić, boraveći u seoskim zajednicama, shvatio sam da najpoštovaniji nisu bili bogataši - zemljoposjednici ili trgovci, već predani, velikodušni, mudri pripovjedači, vješti obrtnici. Danas su to bogati trgovci ili poslovni ljudi, čiji novi automobil ili nova kuća s klimom demonstrira vrline i nagrade za postignuća.

Imam dojam da su među iluzijama, ili onim što sam na nekim mjestima nazivao čvorovima, tri postale vrlo jake i rasprostranjene. Jedna je od njih, kao očiti rezultat otuđenosti, vjerovanje u vlastito samopostojanje. Prema drugoj, nasilje i ubijanje ljudi opravdana je i učinkovita metoda za rješavanje, inače, nesavladivih problema. Treća je stvarnost i nadmoć ega, individualnost koja gazi zajednicu. Navedene iluzije utjelovljuju i ujedno stvaraju duh pohlepe za stjecanjem.

Ovakva bi se pohlepna žudnja zaista mogla uključiti u oblike nasilja koje smo naveli na početku ovoga rada. Ona tjera transnacionalne korporacije na zanemarivanje lokalnih interesa, poduzeća za sječu i prijevoz drva na uništavanje prašuma i sve nas, vlasnike i proizvođače automobila, podjednako, na zagađivanje atmosfere. Ona potiče elitu na razvijanje politike kojom se dijeli društvo i vrši pritisak na siromašne. Na mnogo načina ona doprinosi nedostacima dobara, nastalima zbog sukoba i okrutnosti kojima se borimo, kako bi ih imali. Kroz nju, mi u žestokom natjecanju, zauzimamo položaje jedni protiv drugih.

SUZBIJANJE KULTURE NASILJA

Budući da ćemo u ovom dijelu raspravljati o tome što mi kao pojedinci, a ne UN ili neka druga organizacija, možemo učiniti kako bi potkopali nasilje, prvo bih se trebao pozabaviti pesimističnom primjedbom koju mi često upućuju: besmisleno je graditi mir, jer je naša narav urođeno nasilna.

Bila bi ludost tvrditi kako se nasilje može u potpunosti eliminirati. Kao i većina živih bića, i mi imamo genetičku sklonost prema nasilnim reakcijama ako su nam pitanja od vitalnog značaja ugrožena - život, mladi, teritorij, potraga za partnerom, itd. Ali za razliku od većine stvorenja, ne prestajemo reagirati nakon što je opasnost prošla. Živimo u puno kompleksnijem svijetu, u mentalnom i društvenom smislu, od koljuški,

vukova ili crvendaća; naš um pleće strahove, nade, predrasude i maštanja oko našeg postojanja. Jednostavna reakcija može postati ukorijenjeno neprijateljstvo, konstantna potreba za nanošenjem povreda, nagrizajuća ljutita fobija; može postati pokretačka snaga zavisti ili ambicije. Ponekad, ovakve emotivne stavove dijelimo s cijelom zajednicom, čak i zemljom. Ali s vremena na vrijeme iskustvo pokazuje - naše vlastito iskustvo u obitelji - da se nasilje može smanjiti primjenom mudre i pravovremene politike.

Međutim, snažan protuotrov nasilju u našoj je vlastitoj prirodi. Jednako kao i mogućnosti za nasilje koje dijelimo s drugim životinjama, mi imamo i one koje nam omogućuju plodonosan i kreativan suživot u sve kompliciranijim društvima. Ponekad, kao što smo vidjeli, to je previše za nas, ali, sve u svemu, znatno doprinosimo životima mnogih drugih.

Kroz mnoge godine života provedene s ljudima koji su podnosili teret i poteškoće rata i oskudice, u velikoj sam mjeri osnažen i ohrabren realizacijom njihovog potencijala kao ljudskih bića. Glavne su kvalitete tog potencijala, kako sam ga ja doživio, suosjećanje, mudrost i hrabrost.

Ali oni koji imaju najviše moći u svijetu i koju moraju prihvatiti dužnost odgovornosti za njegovo stanje, nisu u dovoljnoj mjeri njegovali ili prakticirali ove kvalitete. Njihov neuspjeh u prihvaćanju ove odgovornosti ilustriran je činjenicom da pet stalnih članica Vijeća sigurnosti, ne da su samo službeno priznate nuklearne sile, već su i najveći svjetski izvoznici oružja; ono povijesti što je možda ostalo, neće nas osloboditi krivnje za zlouporabu moći.

Što možemo učiniti? Pokušao sam pokazati kako je kultura nasilja golemi sustav izgrađen od brojnih, međusobno isprepletenih niti - gospodarskih, političkih, tehnoloških i vojnih, a sve one čine kulturu, način *zapadnjačkog* života i razmišljanja, naviku militantne, patrijarhalne dominacije.

Oni koji se suprotstavljaju kulturi nasilja moraju početi - i nastaviti, jer ovome zadatku nema kraja - podrivanjem većine pretpostavki koje postoje unutar njih samih i na kojima su utemeljeni naši životi. Glavna je, od navedenih pretpostavki, stanje kojim udovoljavamo egu. U što većoj mjeri uspijemo ukrotiti podivljale potrebe ega, veću ćemo količinu opravdane moći biti u mogućnosti koristiti.

To nije moć dominacije, bilo mentalne ili fizičke, već moć dodira i buđenja mudrosti, suosjećanja i hrabrosti za druge osobe; moć oslobađanja ovog potencijala iz nemira

zaokupljenosti samim sobom. To je preduvjet ako se želimo dotaknuti praktičnih političkih ili drugih problema vezanih uz društvene promjene.

Ljudi na različite načine obuzdavaju svoj ego i oslobađaju svoj potencijal i potencijal drugih. Bile su mi potrebne mnoge godine života i mnogo obrata sreće kako bih postigao vrlo malu mjeru kontrole. Naravno, poželjno je redovito prakticirati odabrani način koncentracije, meditacije, molitve i/ili razmišljanja.

Metoda koju sam ja odabrao je tibetanska budistička meditacija, ali, k tomu, posebne okolnosti traže i posebna promišljanja. Na primjer, tijekom rada na medijaciji u Africi i Aziji ponekad sam se morao naći s nekim koga sam se bojao ili tko me odbijao jer se smatralo da je on počinio strahote.

Tada bih si dozvolio sat ili dva priprema, počevši s medijacijom, kako bih što više očistio misli od smeća i uzbuđenja. Nakon toga, dopustio bih svojim mislima da se pozabave osobom koju sam trebao vidjeti. Prepoznao bih napetost koju je on (kao i svaki vođa u vrijeme rata) trpio, osjetio bih kako je prisiljen na krajnosti i shvatio da bih u takvim okolnostima i ja mogao jednako postupiti. Tada bi nestao moj moralni snobizam ustupajući mjesto svijesti o zajedničkoj humanosti, osjećaju prijateljstva.

Kada bismo se sreli, obično bih na početku govorio vrlo malo. Pažljivo sam slušao kako bih osjetio njegovo raspoloženje, onako kako su mi pokazali moji prijatelji, američki Indijanci, i kako bih mu dopustio da potpuno slobodno govori. Pravilno slušanje je vještina. Nužno je umiriti misli kako bi postali prijemčivi za ono što nam naš posjetitelj želi prenijeti, bilo verbalno ili na neki drugi način. Ovo ne činimo zbog nas samih, već zbog nje ili njega (do sada sam koristio zamjenicu muškog roda jer su doslovno svi politički ili gerilski vođe, s kojima sam imao posla, bili muškarci). To je čin prijateljstva koji druga osoba, obično, prema mom iskustvu, doživljava kao takav. Na taj je način, naravno, olakšana svaka rasprava o praktičnim stvarima.

Prisjećam se jednog incidenta koji može ilustrirati ovo što sam gore opisao. Trebao sam žurno obaviti razgovor s jednim gerilskim vođom s kojim se nikada ranije nisam susreo. Otišao sam do njegovog stožera nenajavljen i bez pratnje, što je bilo vrlo opasno, ali u danim okolnostima nužno. Čekajući da ga vidim, smirio sam svoje strahove (radilo se o vrlo moćnoj osobi sposobnoj za nemilosrdna djela). Kada me je ogroman i neprijateljski raspoložen tjelesni čuvar odveo u njegovu sobu, bio sam dobre volje, ali sam se iznenadio njegovom pojavom - nosio je debele, tamne naočale, imao je obješene crne brkove - i pio je mlijeko, što mi se učinilo zloslutno nepriličnim za osobu na njegovom položaju. Pozdravio me je rafalom hladnih sumnjičavih pitanja. Pažljivo sam slušao i odgovarao iskreno (osjetio sam da je

očekivao izlike) kada me pitao o mojim namjerama. Nakon nekoliko minuta se nasmiješio, odgurnuo mlijeko i rekao: «Popijmo nešto pošteno». Nešto je kasnije rekao kako je lijepo, za promjenu, imati posjetitelja koji ne izgleda preplašeno. Zajedno smo napravili nekoliko korisnih stvari i ostali prijatelji sve do njegovog umorstva petnaestak godina nakon toga.

Ovakva vrsta prijateljstva omogućava nam da govorimo otvoreno, na način koji se ne bi tolerirao i pri najmanjoj naznaci osuđivanja ili moralne superiornosti. Bio sam u stanju govoriti jednom vojnom zapovjedniku, koji je ujedno bio i poglavar države, o svom zgražanju nad masakrom. Tada, nakon što je on rekao kako je to zaista vrijedno žaljenja, ali će možda prisiliti pobunjenike na pregovore, proturječio sam mu, govoreći kako ih je to samo natjeralo na daljnji očajnički otpor. Uvidio je kako bi to stvarno moglo biti tako i poslao odgovarajuće upute zapovjednicima na terenu. Važno je reći da je rat završio u prekrasnom raspoloženju pomirenja. Pobjednička je vojska prihvatila poražene neprijatelje kao braću, što je bio neobičan kontrast barbarskom krvoproliću kojim je sukob počeo. Još uvijek sam zadivljen ovim neočekivanim obratom.

Ovo vodi razmatranju jednog kontroverznog i teškog pitanja. Nakon što sam istaknuo probleme vezane uz suočavanje s kulturom nasilja, mrežom brojnih aktivnosti i ukorijenjenih ideja, pokušao sam pokazati da pojedinac može iskoristiti svoje potencijalne snage kako bi utjecao na situaciju ili odnos. Ali kako to proširiti izvan malog neposrednog kruga suradnika i kolega? Kako jedna osoba može utjecati na promjene u srcu (značajna fraza) u grupi ljudi s kojom nije u kontaktu? Vjerujem da je general, o kojemu sam govorio u prethodnom odlomku, to učinio. Možda sam ja napravio ili rekao nešto čime sam pomogao.

Opisat ću drugi primjer. Četiri ili pet godina prije no što sam počeo pisati, na mahove sam radio s mirovnom grupom u dijelu Hrvatske koji je bio izložen brojnim napadima. Kada sam prvi put otišao tamo, grad je još uvijek bio pod vatrom, a atmosfera je bila izuzetno napeta i zaraćena. Međutim, jedna je mala grupa ljudi osjećala kako je stanje straha i mržnje nepodnošljivo i da moraju raditi i govoriti za mir. U toj su fazi, međutim, bili vrlo zabrinuti i nesigurni u sebe; općenito bili su nepopularni, a vlasti su bile opasno neprijateljski raspoložene prema njima. Danas su puni pouzdanja i djelotvorni. Napravili su puno prekrasnih stvari za izbjeglice, i žrtve rata općenito, te za održavanje vrijednosti - suosjećanja i poštovanja prema životu - na kojima civilno društvo mora biti utemeljeno. Postali su poznati na međunarodnoj razini, ali, što je na neki način mnogo važnije, postali su neka vrsta kvasca za društvene promjene cijeloga društva.

Kako se to dogodilo? Mislim da se najveći pomak dogodio kada su bili izvrgnuti gnjevu jednog od lokalnih vođa. Razlog je tomu bilo to što je njihov rad na ljudskim pravima uključivao i Srbe i Hrvate. To ih je u njegovim očima učinilo izdajcima. Prijetio im je najzastrašujućim oblikom smrti ako nastave.

Dugo smo i intenzivno raspravljali o tome kako bi trebali reagirati. Međutim, budući da bi odustajanjem od svog rada izdali svoje ideale i oduzeli moralnu snagu i srž svemu što su napravili, odlučili su pokušati nastaviti uz manje suprotstavljanja. Kada sam se nekoliko tjedana kasnije vratio, zatekao sam ih u izuzetno dobrom raspoloženju. Na moje pitanje kako uspijevaju biti tako bezbrižni uz prijetnje smrću koje im vise nad glavom, odgovorili su: «Nakon što smo čvrsto odlučili, osjetili smo oslobođenje». Vjerujem da im je ovo oslobađanje od egoističnih negativnih osjećaja tjeskobne nesigurnosti omogućilo približavanje vlastitim unutarnjim potencijalima, i tako, stvorilo bliskije odnose među njima samima i s drugim ljudima koje su sretali tijekom svoga rada.

Usudio bih se ovdje iznijeti jednu hipotezu:

Rad za mir kroz oslobađanje vlastitih potencijala, vodi do takvih odnosa s drugima koji su u skladu s tim potencijalima, u biti, do prijateljskog prihvaćanja drugih. To je srž miroljubivog, neotuđenog odnosa. Radeći za mir, ovim sredstvima smanjujemo otuđenost, a time činimo nešto za slabljenje širenja nasilja.

Unatoč tomu, potrebno je bolje razumijevanje društveno-psiholoških mehanizama koji dovode do promjena stavova, osobito do promjena velikih razmjera. Što je, na primjer, u stvari pokrenulo naizgled spontanu pobunu protiv komunističke vlasti u Istočnoj Europi 1989. godine? Ili otkriće, u razdoblju od samo nekoliko tjedana, do kojeg je došla cjelokupna populacija sjenica u Britaniji, kako ključanjem poklopca staklenke s mlijekom mogu doći do vrhnja? Obično imitiranje postupaka, iako ono bez sumnje ima važnu ulogu, ne može se smatrati potpuno odgovornim za ove i mnoge druge usporedive fenomene.

Jedan drugi primjer iz osobnog život ilustrira drukčiju nijansu onoga na čemu se temelje ovakve promjene osjećaja. Krajem osamdesetih godina nekoliko sam godina bio uključen u događaje u Šri Lanki. U tom razdoblju nacionalnom scenom nije toliko dominirao rat s tamilskim separatistima koliko narodni oslobodilački ustanak mladih sinhaleških budista. To je bila brutalna pobuna ugušena na još brutalniji način. Rijeke su bile prepune osakaćenih tijela, a obezglavljena su se tijela isparavala pokraj cesta. Cijela su sela bila izbrisana s lica zemlje. Jednom sam prilikom stigao za samog vrhunca ovog krvoprolića i istog trena bio shrvan gotovo opipljivom atmosferom terora

i očaja. Tijekom duge vožnje od aerodroma do Colomba nije bilo ni traga strahotama. Nisam saznao ništa novo. Ali krikovi mučenih zvonili su mi u ušima i sudjelovao sam u strahu i panici bjegunaca. S osjećajem čudne i nedefinirane mučnine, danima nisam mogao spavati niti jesti, bio sam dio velikog kolektivnog beznađa i straha. Nisam sklon maštarijama, ali nikada prije niti poslije nisam doživio takvo iskustvo.

Teorija sustava i koncept uma mogu djelomično objasniti ove fenomene.

UM I SUSTAV

Od pomoći može biti spoznaja da um ne znači samo mentalnu aktivnost u smislu aktivnosti mozga. Preciznije je reći da um uključuje sposobnost reagiranja na okolnosti. Stvorenja bez mozga, kao na primjer bakterija, reagiraju na promjene u okruženju. Uostalom, kao i mi, kada temperatura padne reagiramo drhtanjem, za odlazaka na velike vjerske ili političke skupove lako nam se može dogoditi da nas *ponese* atmosfera. Cijelim svojim bićem reagiramo na ono što nas okružuje. A budući da smo i inteligentna bića, činimo to na kompleksne i različite načine. Štoviše, obzirom da smo ljudska bića, naše su reakcije do znatne mjere sputane rasponom jezika i kulturne grupe kojoj pripadamo.

Teza Geje, koju ozbiljni znanstvenici prihvaćaju u sve većoj mjeri, svijet, naš planet, stavlja u položaj samoregulacijskog sustava, kao što je slučaj s manjim ekološkim sustavima. Naravno, mi, ljudska bića, činimo dio velikog sustava života na zemlji i pripadamo mnogim sustavima koji se međusobno preklapaju, koji su po karakteru društveni i bave se zanimanjima, politikom, religijom, itd. - stvarima u pogledu kojih postoji znatna mogućnost osobnog izbora. U tom pogledu, društveni se sustavi razlikuju od jednostavnijih organizama koji nemaju tu mogućnost.

Međutim, um karakterizira sve žive sustave. Ali unutar sustava koji obuhvaćaju žive organizme, pojedinačnim dijelovima, na primjer molekulama, u potpunosti nedostaje autonomija; njihovo se ponašanje može predvidjeti s velikom preciznošću. S druge strane, raznovrsnost i kompleksnost društvenih sustava i njegovih ljudskih komponenti otežava bilo kakvu generalizaciju - odatle potiče i naša raznovrsnost u realizaciji vlastitih potencijala.

Ovdje dolazimo do glavne točke. Ekosustav se regulira višestrukim sklopovima koji funkcioniraju na principu međusobnog osnaživanja putem kojih sustav koristi otpad kao gorivo za novi ciklus. Ali što je ekvivalent ovom procesu u društvenom sustavu?

Očito je da ljudska bića dijele ili imaju pristup podacima koji ih potiču na takvo djelovanje kojim će održati sustav, ali u svim, osim u vrlo izoliranim grupama, ne čine

to na tako jedinstven i potpun način kroz koji bi sustav ostao u cijelosti nepromijenjen. Sklopovi utemeljeni na povratnoj snazi, vezani, na primjer, uz religiju, obrazovanje ili društvenu etiku koje jedna generacija usadi, u velikoj će mjeri oblikovati stavove i reakcije sljedeće generacije. Doduše, oni podliježu određenim izmjenama uzrokovanim vanjskim elementima i utjecajem izuzetnih pojedinaca ili grupa; obično ostaje moguća određena mjera promjene.

Kako se u stvari pojavljuju revolucionarne promjene u relativno statičnim vojnim i/ili vrlo konzervativnim ili autoritativnim režimima?

U fašističkim i drugim društvima koja su prožeta kulturom nasilja, društveni su sustavi skloni restrikcijama i ograničenjima, slično ograničenom funkcioniranju molekule unutar sustava. U biti, takav bi se sustav mogao opisati kao manje ljudski jer su pojedinci imali na raspolaganju manji raspon mogućnosti za razvoj i prakticiranje svojih potencijalnih sposobnosti za suosjećanje, mudrost i hrabrost.

A to su upravo vrijednosti potrebne za glatko i kreativno funkcioniranje bilo koje ljudske zajednice. Niska razina njihovog pojavljivanja u vojnim diktaturama diljem svijeta, bez sumnje, djelomično je odgovorna za njihove nedostatke u pogledu gospodarstva i vlade - da ne govorimo o ljudskim pravima.

Što je veća mjera u kojoj neko društvo (ili obitelj), koje je pod dominacijom kulture nasilja, proigra živu inteligenciju i maštu mase ljudi, sve manje kompetentno ono postaje - osvrnite se na SSSR. Iz istog razloga takvo društvo postaje bezbojno i neprivačno, ako ne i neugodno za život, kao što je slučaj sa Zairom u vrijeme Mobutove vlasti. Bogatiji, otvoreniji i miroljubiviji oblik društva čini se izuzetno poželjnim za sve koji nisu bili zgaženi ili zatvoreni opresivnim režimima. Možda se u ovom trenutku javlja snažna kolektivna svijest, jedinstveni način razmišljanja koji će dodirnuti misli mnogih koji su do tada bili slabo pogođeni situacijom (mišljenja sam da primjeri i osobno iskustvo, navedeno na kraju posljednjeg odlomka, opravdavaju korištenje ovih termina).

O umu se može razmišljati kao o sposobnosti reakcije uobičajene za sve žive organizme. Što je ekstremnije i opasnije nasilje s kojim se suočavaju, to češće mnogi reagiraju bijesom i pokušajem organizirane borbe protiv njega. Ovo može demonstrirati da su naše vrijednosti koje simboliziraju nenasilno civilno društvo - mir, sloboda, jednakost, suradnja i poštivanje života - prije kolektivno ljudsko vlasništvo, no pojedinačni ideali. Oni čine srce u potpunosti humanoga društvenog sustava i uvijek su dostupni.

Naš je stvarni zadatak učiniti ih još dostupnijima. Moramo naučiti bolje odolijevati kulturi nasilja i bolje ju podrivati jačanjem razumijevanja vlastitih misli i poticanjem rađanja šire svijesti, sa snažnijom svrhom.

Ali neprestano moramo imati na umu da je svaka kultura tkanje sačinjeno od isprepletenih institucija, vrijednosti i stavova. Ako se promijeni ravnoteža ovih elemenata, može doći do pojavljivanja čudnih paradoksa. Na primjer, u svojim se krajnostima kapitalizam i komunizam mogu približiti jedan drugome: svaki je od njih pod dominacijom bogate i moćne elite koja je beskrajno daleko od blagostanja masa koje kontrolira. Prema tome, kultura nasilja ne može se transformirati niti održati bez promijene njezine institucionalne strukture u skladu sa svrhom stvaranja mira.

STRATEGIJA DJELOVANJA

Do sada je sve jasno, ali nismo ni korak bliže osmišljavanju strategije za suprotstavljanje kulturi. Razmislimo o hidrinim glavama: progresivno propadanje naše dragocjene biosfere; gospodarske strukture i načela - u velikoj mjeri odgovorna za ovu situaciju kao i za veliku i rastuću nejednakost između bogatih i siromašnih; otuđenost; postojanje i potencijalni porast nuklearnog oružja; trgovina oružjem; trgovina drogom; (nije mi namjera bila vrednovati vrste nasilja).

Kao što sam pokušao pokazati, znamo da pojedinci ili grupe mogu promijeniti neke od gore navedenih elemenata u relativno malim razmjerima. Ali ono s čim smo suočeni je cijela kultura koja pasivno prihvaća ili tolerira, ili odobrava ove stvari; ili postaje aktivna ako u njima uoči mogućnost profita. Da bi promijenili kulturu, potrebno je promijeniti srca onih koji ju aktivno odobravaju. To je nesavladiv zadatak budući da su njihova vjerovanja institucionalizirana i, na neki način, odobrena unutar sustava. Direktna napad na njih značio bi njihovo jačanje.

Najučinkovitiji način na koji možemo transformirati kulturu je, paradoksalno, njezinim ignoriranjem. Ostavimo ju neka se otkrije u svojoj gluposti, destruktivnosti i nedostatku humanosti. To je, u stvari, načelo boričkih vještina: iskoristi snagu napadača kako bi ga svladao. Ali važno je zapamtiti da njezina energija sama po sebi nije loša; ona je neutralna i može se promijeniti u pozitivnu. To se može postići predstavljanjem potpuno drukčijeg modela od postojećega; modela koji se temelji na načelima nenasilja, međusobnog poštovanja i suradnje. Oni koji rade na samoj prvoj liniji ili blizu nje, kao što je slučaj s mojim prijateljima koji vode brigu o izbjeglicama i drugim žrtvama rata, mogu na snažan način demonstrirati protiv svemoći nasilja.

Mi smo ti koji moramo predstaviti ovaj model i nije nam lako. Svatko, što znači vi i ja, tko koristi novac podržava kulturu nasilja do određenog stupnja, bez obzira koliko se s njom ne slagali na intelektualnoj razini. Ali ne moramo biti stručnjaci - nastavnici, diplomati, ekonomisti, socijalni radnici, itd., itd. - kako bi to činili. Mi možemo djelovati kod kuće, u tvornici ili uredu. Ono što moramo učiniti je razumjeti kulturu nasilja, odbaciti ju i shvatiti da postoji bolji život, onaj koji u potpunosti koristi naše ljudske potencijale.

Naravno, neki od nas rade takav posao kroz koji se direktno bave jednim ili drugim vidom zloćudne kulture. Možda nas netko pozove na posredovanje ili pregovore u sukobu, poduzimanje političkih koraka, razvijanje gospodarskih planova i politike, promjene u poljoprivrednoj ili industrijskoj praksi, suprotstavljanje tiraniji i nepravdi. Sve ove, kao i mnoge druge aktivnosti često su relevantne za transformaciju kulture. Ali naše će djelovanje biti daleko učinkovitije ako shvatimo cjelokupni karakter onoga što pokušavamo promijeniti - i zapamtimo da je dio toga u nama samima: nasilan svijet u kojem živimo djelomično je naših ruku djelo; na nama je da ga popravimo, kako iznutra tako i izvana.

I nije uvijek tako teško kao što mislimo. Mi, većina ljudi, pokazujemo dobru volju jedni prema drugima, draže nam je kada su svi sretni no kada su tužni. Većina nas, osim relativno malog broja koji svjesno upravlja njezinim mehanizmom, prihvaća kulturu nasilja jer ne zna za drugu alternativu. Naučili smo, bez kritičnog propitivanja, prihvaćati zadovoljstva koja pruža - supermarkete, kabelsku televiziju, udobnost, ali i maglovite naznake opasnosti - nuklearno naoružanje, globalno zatopljenje, daleke ratove.

Međutim, jednom kada shvatimo što činimo jedni drugima, a još više što činimo za budućnost naše djece; i jednom kada shvatimo da možemo stvari činiti i drukčije, bez patnje, imat ćemo snažan slučaj. Zaista, modeli su svuda oko nas, ali oni nisu *ništa novo*.

Još je važnije da što budemo bili bliže ovom iskustvu učenja/podučavanja, bit ćemo bliži i pojavljivanju ljudskih potencijala, kako osobnih tako i univerzalnih. A njihova je manifestacija uvijek privlačna i snažna.

Kada je riječ o specifičnim koracima, predlažem sljedeće:

Mediji i internet trebaju kritički istražiti i staviti u širi optičaj navedene ideje.

Valja osmisliti oblik obrazovanja i primijeniti ga na pitanja o kojima se raspravljalo u ovome radu. (Kažem *obrazovanja* jer bi njegova srž trebala biti razvijanje potencijala, a ne usađivanje znanja i metoda.) Takav program obrazovanja izložen je u sljedećem poglavlju koje je napisala Scilla Elworthy. Švedsko vijeće crkava pripremlilo je detaljan rad iz tog područja, OSNAŽIVANJE za MIROVNU SLUŽBU; program za Obrazovanje i trening za sprječavanje nasilja, nenasilnu transformaciju sukoba i izgradnju mira (Stockholm, 1997.) i njegovu je primjenu na specifične probleme proveo Institut Life and Peace. U oba je slučaja rad pokrenula i koordinirala Margareta Ingelstam. Programi studija bi trebali biti fleksibilni i lako prilagodljivi lokalnim uvjetima, potrebama i problemima.

Glavni bi fokus bilo kojeg obrazovanja trebao biti na istraživanju i identifikaciji najnegativnijih vidova mreže nasilja i kulture koja ga podupire, izučavanju i tretmanu otuđenosti, izučavanju i praksi izgradnje mreže mirovnih odnosa, istraživanju relevantnih i kreativnih pristupa samospoznaji, vlastitom razvoju i odnosima s drugima, razvijanju odgovarajućih institucionalnih okvira za navedene aktivnosti.

Potrebno je osnovati studijske centre, vjerojatno u suradnji s postojećim NVO-ima, sveučilišnim katedrama za mirovne studije, regionalnim tijelima kao što je OESS, trgovinom i industrijom, tijelima za zaštitu okoliša. Ali isto ih je tako moguće uspostaviti u zajednici, među susjedima, i u obitelji.

Međunarodne organizacije poput UNHCR-a treba zamoliti za razne oblike suradnje te za posjete njihovog osoblja centrima u funkciji učitelja i/ili učenika.

Potrebno je pozvati NVO-e, kao npr. Oxfam, Greenpeace, Quaker Peace and Service, Christian Aid na sudjelovanje u odgovarajućem obliku.

Potrebno je poticati pojedince da, kao zainteresirani roditelji ili članovi zajednice ili u sklopu svog rada, posjećuju centre i organiziraju lokalne studijske grupe.

U svim je aktivnostima potrebno naglasiti kako zadatak transformacije kulture nasilja očito počinje s podrivanjem unutar nas samih. To se nikada ne može odvojiti od rada na bolestima svijeta, ali ne mislim da bismo trebali krenuti u zaostale regije kao križari ili misionari pokušavajući graditi mir ili uspostavljati demokraciju. Dapače, često je puno bolje ne uplitati se i pokušati se pozabaviti izvorima otuđenosti u vlastitim domovima i srcima te graditi široki otpor prema velikim iluzijama. A te iluzije su: bogatstvo znači zdravlje; mir se može uspostaviti nasiljem, bijes je pravedan, postojanost je moguća i neznanje je blaženstvo. Isto tako moramo naučiti

gledati vlastita posla i imati na umu da su, paradoksalno, to i svačija posla - i da su svačija posla, ujedno, i naša.

Sve navedeno bi se provodilo u nadi kako će kritična masa ljudi, koja živi u skladu s realnošću, uspostaviti jedan transformirani sustav: kulturu nenasilne međuovisnosti, prema terminologiji UNESCO-a Kulturu mira, za razliku od kulture utemeljene na zabludama nasilja.

SVIJEST I IDENTITET

Cjelovito podrivanje kulture nasilja izazvalo bi kako vanjsku tako i unutarnju transformaciju. Čak i pokušaj podrivanja donosi određenu mjeru uspjeha. Međutim, prvo moramo prepoznati prirodu prepreka koje trebamo prevladati u nama samima.

Prva je naša niska razina svijesti. Na neki smo način uspavani, nesvjesni. Možemo se ustati ujutro, oprati, obući, pojesti doručak i otići autobusom na posao i pri tome biti nesvjesni stvari koje nas okružuju, besmisleno zaokupljeni trivijalnim mislima i osjećajima koji u stvari ne ostavljaju nikakav dojam na nas. Mi smo poput osobe koja upravlja avionom i koja je uključila vješto programiranoga automatskog pilota i otišla na spavanje. A ako i pokušamo biti svjesni, potpuno svjesni toga gdje smo i što radimo, što naše uši čuju ili naše oči vide, nećemo ostati *budni* duže od nekoliko minuta. Pokušajte i vidjet ćete.

Naravno, ova automatska sposobnost je bitna. Bez nje ne bismo mogli živjeti. Ali isto je tako moguće, u manjoj ili većoj mjeri, biti svjesniji, budniji. Međutim, što smo manje svjesni, skloniji smo nesrećama. Čak i najbolje programirani stroj ili ljudsko biće nailazi na situacije za koje nije pripremljeno. U našem slučaju, to su situacije vezane uz moralna pitanja i ljudske odnose.

Što smo manje svjesni, veća je vjerojatnost da ćemo biti pogođeni nevažnim ili destruktivnim unutarnjim porivima, navikama ili obrascima razmišljanja. Vjerojatno je riječ o ostacima starih strahova i povreda, odnosno o onome što Tibetanci nazivaju tri otrova, za koje drže da su doslovno izvor cjelokupnog nezadovoljstva, boli ili štetnog ponašanja. Prvi od njih je neznanje, odnosno nepoznavanje dobrote koja je srž ljudskog potencijala. Zbog nedostatka tog znanja imamo osjećaj krivnje zbog gubitka. Iz njega proizlazi drugi otrov: očajnička žudnja za nadoknađivanjem, čežnja za ovim ili onim što će nam, prema našem mišljenju, pružiti osjećaj sreće i stabilnosti. Ali kako je to pogrešan lijek. Postat ćemo žrtva ljutnje, mržnje prema ljudima ili okolnostima koje krivimo za stanje u kojem se nalazimo. A to nas još više odvaja od mudrosti koja bi nas izliječila i koja bi oslobodila naše suosjećanje. I tako

dalje. Ovaj je ciklus opisan u tibetanskoj ikonografiji kao svinja, zmija i pijetao koji kruže i kruže grizući jedan drugoga za rep.

Riječi poput mržnje mogu zazvučati kao krajnost. Međutim, ako ih zamijenimo riječima kao što je razočaranje, uzrujanost, neodređeni osjećaj nezadovoljstva životom, želje, neodređene potrebe te im pridodamo preveliko značenje, jasno se može pojaviti zlokobni kružni obrazac negativnih osjećaja. Osjećaje gubitka ili nedovršenosti kompenziramo (uglavnom nesvjesno) stvaranjem privlačnije slike o sebi, nečega na što u mentalnom ogledalu možemo gledati s ponosom. Takav je identitet izgrađen od stvari koje nam pružaju dobar osjećaj, što se razlikuje od osobe do osobe; što pruža zadovoljstvo jednoj osobi može odbijati drugu. Znam jedan tužan slučaj kada je jedan čovjek proveo, više zbog nesposobnosti no zbog kriminaliteta, mnogo godina u tamnici. Jedina stvar kojom se mogao hvaliti je kako nije zatvoren u običnom zatvoru, već u dijelu s najvećim osiguranjem u kojem njegovi prijatelji nisu bili obični lopovi, već veliki pljačkaši vlakova.

Ali lažni nas identiteti ne štite od sumnje ili nezadovoljstva. Oni su previše ranjivi - sportaš stari i gubi mečeve, kritičari oštro kritiziraju piščeve knjige, izgled ljepotice blijedi. A tada se pojavljuju strvinari uma i komadaju krhki identitet - to je ono što zovemo krizom identiteta koja nam donosi mnogo patnje i kroz koju tri otrova postaju još djelotvornija. Osjećamo bol i povrede i još manje smo sposobni za delikatan posao podrivanja nasilja i izgradnje mira.

Pravi identitet izvor je mudrosti, suosjećanja i hrabrosti. On je univerzalan i vječan. Ne može ga se definirati - kao što je opisan Dao u Dao Te Chingu, «Dao kojemu se može dati ime nije vječni Dao». To je Kraljevstvo; kada u Evanđelju po Tomi učenici pitaju Isusa kada će Kraljevstvo doći, on odgovara, «Ono je na zemlji, ali ga ljudi ne vide».

Naš je identitet jedinstvo sa Svim, ono što su srednjovjekovni mistici nazivali Temeljem, a u sufizmu, Al Haqq. Prema tibetanskom mitu, mi smo svjetleći dragulji Indrine mreže. Svaki se odražava u drugima i ujedno odražava druge. A budući da sve zrake padaju pod različitim kutovima, svaki je ujedno i pojedinačan - čudo jedinstva u različitosti.

Teško da možemo biti bliže shvaćanju pravog identiteta no intelektualnim prepoznavanjem međusobne povezanosti, međusobne ovisnosti svih stvari. Ali, naravno, on je, poput zraka, uvijek s nama, nevidljiv, a ipak od životne važnosti. Međutim, naša su duhovna pluća pomalo bolesna. No ponekad ipak vidimo stvari onakvima kakve jesu. Tibetanci to nazivaju Lhaq thong, transcendentalni pogled; to

je pogled na sve u funkciji svega, na jedinstvo, a ne na razdvajanje. Čak i kada naše opažanje nije 20/20, ono još uvijek može biti dovoljno jasno za poticanje mudrog i humanog djelovanja.

2. POSTAVLJANJE TEMELJA ZA KULTURU MIRA

SCILLA ELWORTHY

U prethodnom je poglavlju Adam Curle pokazao kako se može podrivati kultura nasilja osporavanjem tradicija i navika uma iz kojih je izrasla. Na ovim ću stranicama pokušati dati prijedlog za razvijanje snaga i kvaliteta potrebnih za provođenje gore navedenoga. Jer svakoga dana postaje sve jasnije kako je, prije no što možemo izliječiti planet i prije no što možemo izliječiti naša društva, potrebno da oni koji rade na liječenju i sami postanu cjeloviti, zdravi, svjesni i snažni. Prije no što istražimo **kako** do toga može doći (a u nastavku teksta nalaze se dva prijedloga), htjela bih prvo pogledati **zašto** je to tako. A kako bih to učinila, moramo se prvo kratko vratiti na početak.

POSTUPANJE S DJECOM

Najdublja je potreba dojenčeta prepoznavanje njegovoga suštinskog *ja*. Budući da je ljudsko dojenče tako ovisno, to znači zadovoljavanje njegovih osnovnih potreba. One uključuju kontakt s toplim ljudskim srcem, hranjenje na zahtjev i stalnu prisutnost osobe s kojom se može povezati.

U zapadnjačkim društvima dojenčad, uz nekoliko izuzetaka, većinu svog vremena provodi odvojena od ljudskog srca - u dječjem krevetu, nosilici, kolicima, ogradi za igru. Često su ostavljena da plaču. Donedavno je i vrijeme hranjenja bilo regulirano satom ili vremenskim rasporedom odrasle osobe, a ne njihovim neodoljivim potrebama. Kao rezultat, ona mogu odrastati s osjećajem neprihvatanja te s potrebom borbe i natjecanja za ljubav i osjećaj sebe. Na taj način uče da se život svodi na borbu između njih i drugih.

Osjećaj *sebe* i cjelovitosti najvažnija je stvar koju ljudsko biće posjeduje i bez koje stvarno suosjećanje nije moguće. Bez nje, svakakve vrste smetnji, od kojih su mnoge nesvjesna, mogu ometati naš rad u svijetu. Na primjer, iako je naizgled naša namjera izliječiti planet, naša stvarna namjera je, čineći to što radimo, osjećati se bolje zbog nas samih - odatle i stav *moralne visine* koji su mnogi pobornici mirovnog pokreta prihvatili.

Drugi je primjer pojava projekcije. U našim mislima razdvajamo ono što možemo tolerirati na sebi, ono *dobro*, od onog što smatramo odbojnim ili *lošim*, što potiskujem

u sferu podsvijesti koju neki ljudi nazivaju sjenom. Tamo možemo sakriti razne vrste neprihvatljivih tendencija - sklonost prema krađi, laganju, okrutnosti - one su skrivene od naše svijesti na mjestu za koje mislimo da ih se tamo možemo odreći. Budući da su potisnute, ove sklonosti imaju snagu, one nam puno *znače*. Ali ih ne možemo priznati sebi pa ih onda *vidimo* izvan nas, u drugima. To se naziva projekcijom. Druga osoba ima crte i karakteristike koje u meni izazivaju snažne osjećaje - bijes, odbojnost, osjećaj gađenja, a to je dobar pokazatelj da ta osoba ili ljudi imaju neke osobine koje su u stvari, vrlo tajno, moje. Ili namjeravaju nešto što ja, duboko u sebi, želim učiniti, ali ne mogu. Gotovo svatko projicira na taj način, osobito neki nacionalni vođe ili vojne osobe koje stalno pronalaze neprijatelje *vani* ili sumnjaju na urotu. Posao je onih koji žele transformirati kulturu nasilja da prvo počnu primjećivati svoje projekcije.

NAŠE VIĐENJE LJUDSKE PRIRODE

Način na koji postupamo s djecom, s druge strane, ovisi o našem temeljnom viđenju ljudske prirode. Djelujemo li iz vjerovanja kako su ljudska bića prirodno agresivna, natjecateljski raspoložena, pohlepna i tako dalje, te kako su navedene kvalitete učvršćene, *dane* i nemoguće ih je promijeniti - drugim riječima, iz vjerovanja u mentalitet **izvornoga grijeha**?

Posljedica je toga pretpostavka kako navedene tendencije valja kontrolirati, kako se moramo boriti za ono što želimo ili to nešto braniti, u slučaju da nam netko drugi to oduzme.

Alternativa tomu je pretpostavka da su sva ljudska bića u osnovi spremna na suradnju, društvena, privržena i velikodušna - to možemo nazvati stavom **izvorne vrline**. Riječ je o shvaćanju prema kojem su nepravdna, okrutna, agresivna djela rezultat činjenice da se s počiniteljem prije toga postupalo na isti takav način te da se takve tendencije mogu transformirati.

NAŠ STAV PREMA SVIJETU

Filozofija *realizma*, koja je prevladavala u nacionalnoj i svjetskoj politici oko 400 godina, temelji se na postojanju nacionalne države i sustava međunarodne politike moći izgrađene na temelju nje same. Političke zajednice razvijaju odvojene interese koje njihovi vođe zastupaju i slijede. Sukobi između tih interese ne mogu se izbjeći. U njima će prevlast odnijeti država s većom moći. Budući da je, nakon svega, vojna sila presudan oblik moći u sukobu, upotreba ili prijetnja silom temelj je odnosa među državama. Neizbježna posljedica realističkog razmišljanja je rat. Ako se sukobi riješe

bez upotrebe sile, to samo znači da su obje strane uvidjele koja bi od njih, prema raspodjeli snaga, pobijedila. Čak i kada moć nije vanjski element u sukobima, ona leži ispod površine i određuje događaje. Kao posljedica, države su dužne oslanjati se na moć i štititi svoje interese. Sukobi predstavljaju testiranje moći.

Prepoznavanje ovakve realnosti smatra se primarnom dužnošću političkih vođa. Stoga, svaka država ili savez smatra da sigurnost dolazi *iznutra* te pokušava štiti *svoje* interese i vrijednosti od utjecaja izvana. Ovakva moć počiva na spremnosti upotrebe sile.

Opisani skup vrijednosti, koji pretpostavlja da su izvana «oni» loši i da će «nam» nauditi ako ih ne spriječimo ili ne zaustavimo, izvire iz ideje izvornoga grijeha i postupanja prema djeci kao agresivnim, pohlepnim, nasilnim i sebičnim jedinkama. Ako je ljudska priroda takva, onda je velika vjerojatnost da će čovjek poželjeti uzeti ono što ima susjed, ako je potrebno i silom. Ako su *oni* takvi, onda se *mi* moramo braniti. (Naravno, tada *oni* vide *nas* naoružane do zuba, zaokupljene izradom novog oružja te nas doživljavaju kao prijetnju i počinju činiti isto, i tako do ide dalje i dalje - u spirali utrke za oružjem.)

U srcu ovakvog načina ponašanja je gore opisani proces projekcije. Nismo *mi* ti koji su agresivni, pohlepni, nasilni i sebični - već *oni*. Zato se moramo braniti od njih i imati više moći od njih. Svi sadašnji vojni vođe vjeruju da se moramo braniti od *vanjskih* neprijatelja. Na stvari se gleda sa stajališta određene vlade, *iznutra*. Sigurnost, kojoj se u vojnom smislu pridaje velika važnost, znači zaštitu *naših* interesa ili vrijednosti od onoga što se nalazi *izvana*.

Stoga je način na koji se vodi većina međunarodnih odnosa, utemeljen na strahu. Cjelokupna doktrina sprječavanja nuklearnog naoružanja utemeljena je na strahu. Moja je sigurnost, rekao mi je jednom jedan kineski general, utemeljena na vašoj nesigurnosti. Ovo je nastalo uslijed neprijateljskog pristupa - brojimo oružje, odmjeravamo snage, šaljemou doušnike kako bi otkrili tajne neprijatelja, natječemo se kako bi imali najnovije, najlukavije oružje. Pokušavamo zaustaviti druge u stjecanju moći koju mi imamo i to nazivamo razoružavanjem. Pokušavamo kontrolirati trgovinu fizijskim materijalima i znanjem.

Umjesto toga, mogli bismo prihvatiti pristup temeljen na suradnji - to bi značilo bavljenje ljudima, razvijanje povjerenja, pronalaženje zajedničkih interesa, izgradnju povjerenja. To je upravo ono što najtvrdokorniji vođe rade; taj je posao težak i izazovan. On zahtijeva stvaranje atmosfere u kojoj će se pregovarači susretati s ljudima. Zahtijeva vrijeme. Zahtijeva fleksibilnost i strpljenje i iskustvo i mudrost.

Ovaj pristup uključuje sprječavanje sukoba, sigurnost utemeljenu na suradnji i pronalaženje zajedničkih globalnih rješenja za probleme kao što je trgovina oružjem.

Tri gore opisane točke mogu se sažeti u matricu:

Postupanje prema djeci	Videnje ljudske prirode	Stav prema svijetu
Odvajanje	IZVORNI GRIJEH	Sumnjičavost
Kontrola		Prijetnja
Prijetnja		Sprječavanje
Kazna		Kontrola
Krivnja		Tajnost
Prepoznavanje	IZVORNA VRLINA	Izgradnja pouzdanja
Sigurnost		Sprječavanje sukoba
Komunikacija		Sigurnost utemeljena na suradnji
Otvorenost		Komunikacija
Kreativnost		Zajednička rješenja

Budući da se djeca u zapadnom svijetu odgajaju kroz mješavinu postupaka s lijeve strane, s naglaskom na prvih pet, i budući da je židovsko-kršćanska tradicija općenito pod utjecajem ideje o izvornome grijehu, postaje nam jasno zašto je potrebno kombinirati rad na sebi s radom u svijetu ako želimo da ovaj drugi bude učinkovit. Pod učinkovit mislim izvoran, pun integriteta, dosljedan i snažan.

RAZLIČITA SHVAĆANJA MOĆI

Shvaćanje moći koje prevladava u svjetskoj politici posljednjih je nekoliko tisućljeća razumijevanje moći kao fizičke snage, dominacije, hijerarhije, autoriteta, vladavine - i na kraju, vojne sile. Ona dolazi iz vanjske situacije osobe, iz oružja ili grupacija ili boga. Ovu vrstu moći zovem *moć dominacije*. U biti, to je pitanje moći *nad* nečim i nekim.

Naravno, postoji i druga vrsta moći kod koje u srži stoji pitanje moći s drugima. To je moć stvaranja, *postojanja* umjesto *djelovanja*. To je moć s drugima koja vodi suradnji, a ne natjecanju. Polazna točka ove moći je međusobna povezanost s drugim ljudskim bićima i zemljom, što uključuje i odgovornost za njih. Ona je dostupna muškarcima i ženama. Nazvat ću je *unutarnjom moći*.

Problem leži u tome što je *moć dominacije* u usponu, u svijetu već mnogo stoljeća. Ona je donijela određene prednosti, ali stupanj do kojeg je postala nadmoćna, doveo je do neravnoteže takvih razmjera da je opstanak planeta u pitanju. Izazov leži u otkrivanju (ili ponovnom otkrivanju) one druge moći: kakva je, od čega se sastoji, kako se može razviti i kako upotrijebiti.

Jedna od ključnih razlika između unutarnje moći i moći dominacije je odakle dolaze - koji su im izvori i u kojem smjeru idu. Moć dominacije dolazi izvana, od nebeskog božanstva, s neba, iz oružja, iz istegnute ispružene ruke. Njezino je kretanje prema van. Unutarnja je moć prijemčiva i leži u unutrašnjosti - duhu, psihi, tijelu. Što su oni zdraviji, moć je snažnija. Unutarnja moć dolazi iz poznavanja sebe, iz utemeljenosti u tijelu i iz nekog oblika duhovne podloge. Ona nije niti muška niti ženska, već predstavlja sintezu to dvoje. U nastavku ću se ovoga rada koncentrirati na načine na koje možemo ponovno otkriti i razviti ovu moć te kako ju upotrebljavati.

Jedan od najčešćih problema vezanih uz postojeće programe razvoja, uz planove kako promijeniti svijet, uz protestne pokrete, čak i uz programe zajednice je taj da oni koji tako mnogo rade na ovim programima možda projiciraju svoju ljutnju, bol i strah prema van. Time ne samo da gube energiju, već i učinkovitost. U nastavku teksta nalazi se prijedlog koji se sastoji od metode kroz koju ti ljudi mogu razviti i prakticirati svoju cjelokupnu, autentičnu, unutarnju moć.

PRIJEDLOG PROGRAMA TRENINGA

Sada, nakon što smo istražili zašto je potrebno promijeniti sebe i stavove prije no što krenemo liječiti planet, pogledajmo u kojem se obliku to može učiniti. Jedna je mogućnost neka vrsta treninga koji bi kombinirao iskustveni i teoretski rad, individualno i grupno iskustvo. Vrijeme potrebno za dovršenje treninga treba biti fleksibilno kako bi se trening prilagodio studentima, uz minimalno trajanje od dvije godine, a maksimalno četiri. Predlaže se trening, umjesto individualnog rada na sebi (kakvog se sve više nudi) jer trening osigurava uključivanje vitalnih sastojaka za razvoj kvaliteta bitnih za one koji djeluju kao posrednici promjene. Studij je otvoren za sve, ali prvenstveno je namijenjen za tri vrste ljudi:

- studente koji završavaju koledž i žele znati kako učinkovito koristiti svoje vještine za ostvarenje promjena
- ljude koji su već prošli rad na sebi do određenog stupnja i sada žele biti na usluzi svijetu
- aktiviste mirovnih pokreta, pokreta za zaštitu okoliša ili ljudskih prava koji su izgorejeli u radu.

Trening bi mogao uključivati tri modula: teoretski kolegij, individualno istraživanje i iskustvene projekte te osobni razvoj. *Teoretski kolegij* mogao bi uključivati načela nasilnih kultura, načela mirovnih kultura i načela transformacije. *Individualno istraživanje i iskustvo* uključivali bi dvomjesečnu studiju primjera transformacije, tri mjeseca osobnog iskustva promjene i završni projekt transformacije nasilne situacije. U sklopu *osobnog razvoja* studenti bi trebali provesti najmanje godinu dana u treningu i radu sa stručnjacima iz područja samospoznaje, snage koja dolazi iz tijela i snage koja dolazi iz duha.

Budući da je treći dio možda najneobičniji dio studija, o njemu bih ponudila nešto više informacija. Kombinacija rada na tijelu, umu i duhu nužna je jer sama priroda transformacije uključuje ne samo intelektualno razumijevanje, već i resurse tijela i duha. Počet ćemo s umom.

SNAGA IZ SAMOSPOZNAJE

Samospoznaja znači znati zašto radimo ono što radimo. A prije toga trebamo postati svjesni da te stvari uopće radimo! To je razumijevanje i prihvaćanje snažnih osjećaja - straha, mržnje, ljubavi, ljutnje, požude, boli, radosti. Samospoznaja je i pitanje razumijevanja: što si ti, a što sam ja - zašto se svađamo i zašto se dobro slažemo.

Samospoznaja uključuje upoznavanje kako naše tamne tako i svijetle strane - dijelova koje pozdravljamo i dijelova koji kod većine nas izazivaju strah i nelagodu, koje bi radije smatrali nepostojećima. Tamna strana - sklonost varanju, laganju, krađi, povredama ili prostotama - nešto je što svatko od nas ima. Ako nismo upoznati s ovim sklonostima u nama samima, projiciramo ih na druge ljude, kao što smo vidjeli ranije. Ako ne možemo prihvatiti tamnu stranu, vidimo ju u drugima. Stoga će ključni dio treninga za učinkovito djelovanje u svijetu uključivati i rad na sebi - samospoznaju.

Nenasilni otpor mora biti utemeljen na neustrašivosti. Ne zbog očitih razloga, već i zbog dubljeg značenja. Gandhi je to razradio vrlo jasno. Rekao je da kada je um preplavljen negativnim osjećajima - najčešće strahom - opažanje je iskrivljeno, a prosudba koja proizlazi iz takvog opažanja, narušena. Stoga se ono što je on nazvao nenasiljem uma mora koristiti za postizanje ispravnoga uvida u bilo koju situaciju; tek ćemo onda biti u stanju odvojiti vlastite osjećaje od toga. Prema tome, početna točka, *satyagraha* djelovanja, je pogrešnost situacije, a ne naših osjećaja.

Sljedeće će stoljeće odrediti hoće li se život na zemlji transformirati u vibrantnu, na suradnju spremnu globalnu zajednicu ili će se raspasti na beskrajne sukobe i krajnje

uništenje okoliša. Vlade nisu te koje će se odlučiti za pozitivne promjene. Njih će započeti pojedinačna ljudska bića koja se bave svojom osobnom transformacijom.

U cilju unaprjeđenja samospoznaje na razborito strukturirani način, studenti će birati hoće li:

- započeti (ili nastaviti) s individualnom psihoterapijom, (što je skuplja opcija)
- ili će se priključiti programu grupne terapije (u određenim prihvaćenim oblicima)
- ili će odabrati osnovni ili napredni kolegij Landmark Foruma¹
- ili će započeti s trajnim i redovitim susavjetovanjem.

SNAGA IZ TIJELA

Mnogo toga valja naučiti od tijela o našoj prirodnoj unutarnjoj snazi. Učenici će odabrati kolegij vezan uz rad na tijelu i sudjelovati u njemu najmanje godinu dana. Mogućnosti uključuju:

- Borilačke vještine - Ju Jitsu, Aikido, itd.
- T'ai Ch'i
- Jogu
- Reiki tehnike, npr. bioenergiju
- Biodinamičku masažu ili rolfing (vrsta masaže lica).

SNAGA IZ DUHA

Ova snaga leži u samoj našoj srži i bitna je značajka rada na izlječenju planeta jer nam omogućava opažanje o našoj interakciji sa svim stvarima.

Istraživanja su pokazala da meditacija može smanjiti tjeskobu i napetost i povećati budnost. Također, može sniziti krvni tlak i razinu kolesterola, nesanicu i ovisnost o drogama, cigaretama i alkoholu. Može povećati svijest o emocijama i osjećajima koji leže iza njih te povećati prihvaćanje sebe i tolerantnost prema drugima. Može doprinijeti prosvjetljenju.

Meditacija nije koncentracija, mantra ili molitva (iako za neke ona može uključivati i to); to je spoznaja onoga što je u pozadini misli i slika - snaga praznine. Ljudi pitaju je li to sve *samo u mislima*, odnosno *Umišljamo li mi to?, Je li to stvarno?* Mislim da

¹ Organizacija *Landmark Education* (23 Gosfield Street, London W1 P 8EA, tel: 0171 5801997, i u cijelome svijetu) nudi seriju programa oblikovanih za otkrivanje razumijevanja našeg ponašanja što nam zatim omogućava nove razine izbora i odgovornosti.

odgovor možemo pronaći u životima onih koji meditiraju. Pitajte ih. Već dvije tisuće i petsto godina budistički meditari, njihove obitelji i prijatelji primjećuju transformaciju karaktera, postupno kretanje prema lakoci, snazi i miru. Kako je moguća pojava tako duboke i trajne promjene? Charlene Spretnak izvještava o trenutačnom istraživanju iz područja neuro-psihologije mozga, koje ukazuje na to da Buda nije govorio metaforički kada je rekao da je moguće eliminirati, ne potisnuti, čak i duboko ukorijenjene obrasce reagiranja.

«Smatra se da mozak i cjelokupni živčani sustav funkcioniraju u stanju stalne strukturalne promjene u tolikoj mjeri koliko je stvaranje živčanih putova plastično i dinamično. Na primjer, učenje i pamćenje su dinamički procesi koji oblikuju i preoblikuju veze između neurona. Do određene mjere mi doslovno stvaramo strukturalni izgled našeg mozga kroz mentalne procese, navike i reakcije.»

Njegovanje duha ili duše može poprimiti različite oblike, a vrijedan dodatak studiju bit će upute iskusnih učitelja. Tijekom uvoda u studij, koji će se održati u prvom mjesecu treninga, možda će večernji razgovori s učiteljima meditacije iz različitih kultura biti od pomoći studentima u izboru puta koji najviše odgovara njihovim potrebama. Uključeno je sljedeće:

Sufizam, zen budizam, mahayana budizam, transcendentalna meditacija, Društvo prijatelja, duboka ekologija, ekofeminizam, tradicija boginje (Goddess Tradition).

Ako ste prisutni i potpuno svjesni u trenutku kada se nešto događa, vaša se sposobnost djelovanja u ime veće cjeline dramatično povećava. Jane Roberts to naziva *točkom moći u sadašnjosti* - i kaže da je to «jedina učinkovita točka u kojoj se može promijeniti bilo koji vid vašega svijeta.» Budući da je unutarnji glas koji razvijate autentičan, on ima izuzetan autoritet kada ga naučite koristiti vani, u svijetu.

Robert Woodson je predsjednik Nacionalnog centra za poduzetni duh susjedstva u Americi. Već 20 godina radi na procjeni najučinkovitijih društvenih programa za potrebe financiranja. Nedavno je otkrio jednu stvar koja je zapravo zajednička najuspješnijim programima, a to je snažan element duhovnosti. «Ne kažem kako su programi utemeljeni na duhovnosti uvijek djelotvorni, već da uspješni programi gotovo uvijek imaju duhovnu osnovu.» International Herald Tribune navodi njegove riječi. Woodson još nije siguran koje je dublje značenje njegovog uvida za programe socijalne skrbi, ali kaže:

«Znam da glad koju mogu osjetiti u Americi nije glad za stvarima, već potraga za značenjem. Još uvijek nemamo vagu kojom možemo izvagati sposobnost nekih ljudi

da daju značenje - duhovni element o kojem govorim... ali znam da ima jednako smisla osnaživati one koji posjeduju duhovna sredstva za preokrete u našim životima kao i one čija je jedina kvalifikacija mandat.»

Okretanjem prema unutra, u potrazi za snagom, učimo koliko je vrijedno zastati i slušati te počinjemo te vještine koristiti u odnosima s drugima. Tada ih čujemo i oni prestaju vikati i ponavljati se. Time ostvarujemo intimnost, a zauzvrat dobivamo povjerenje - znači da je posao obavljen.

Vratimo se općenitoj strukturi i sadržaju studija te ukratko ponovimo glavne crte:

Samospoznaja

Snaga iz tijela

Snaga iz duha

OSOBNI RAZVOJ

Načela nasilnih kultura

Načela mirovnih kultura

Načela transformacije

TEORETSKI KOLEGIJ

Primjer transformacije

Tri mjeseca osobnog iskustva

Projekt transformacije nasilne situacije

ISKUSTVO I ISTRAŽIVANJE

Ovi su prijedlozi većim dijelom u povojima. Ključna stvar, i ujedno inovacija, je kombinacija osobnog razvoja uz izučavanje i prakticiranje transformacije sukoba. Većina materijala potrebnog za teoretski kolegij već postoji. Izvori osobnog razvoja kroz samospoznaju, snagu iz tijela i snagu iz duha, također su široko dostupni. Ono što bi moglo biti revolucionarno u razvoju duboko djelotvornih posrednika promjene, jest upravo ova kombinacija.

Trenutačno imamo odlične kolegije međunarodnih odnosa i mirovnih studija čiji diplomci razumiju zašto postoje kulture nasilja. Mnogi od tih studenata visoko su motivirani za transformaciju tih kultura, ali su hendikepirani kada je riječ o potrebnim osobnim kvalitetama.

Također, sve je više pojedinaca koji su evoluirali u razumijevanju sebe, koji su otpustili unutarnje izvore moći i žele doprinijeti manje nasilnom svijetu, ali nemaju alate za postavljanje praktičnog projekta.

Zadiraњem u srž problema, a riječ je o pristupu izvorima vlastite unutarnje snage svakog pojedinca, i razvijanjem tih izvora u kombinaciji s razumijevanjem sukoba i transformacijom nasilja, ovi bi prijedlozi mogli angažirati duh mira na praktičan način.

PRIJEDLOG PODRŠKE RODITELJIMA

Svaki roditelj zna koliko je roditeljstvo teško i koliko malo treninga (ako uopće imalo) dobijemo za nešto što je možda najvažniji posao koji ćemo ikada obavljati.

Štoviše, dobivamo manje podrške no naši preci. Danas, kada su poslovi postali nestalni, a prilike za pronalaženjem posla često prisiljavaju obitelji na napuštanje doma, to također znači da su prisiljeni napustiti jedan od glavnih izvora podrške i savjeta u odgajanju djece, naime, bake i djedove i širu obitelj. Nastojanja da angažiranjem osobe koja će čuvati djecu ili pronalaženjem mjesta u vrtiću nadomjestite nešto što je prije 100 godina predstavljalo ključnu i elementarnu podršku roditeljima, daleko su od idealnog.

Program odgovarajuće stvarne pomoći roditeljima uključivao bi dvije komponente: informacije i praktičnu pomoć.

A) INFORMACIJE ZA RODITELJE

Danas je dokazano, na zapadu kroz istraživanja², a u urođeničkim društvima kroz stoljeća prakse³, da dojenčad i djeca napreduju i socijaliziraju se kroz određenu vrstu brige koja se, u biti, sastoji od zadovoljavanja njihovih osnovnih potreba. Osnove potrebe su: kontakt s toplim ljudskim srcem, hranjenje na zahtjev i stalna prisutnost osobe uz koju se mogu vezati.

Također je dobro poznato da djeca postaju teška i asocijalna ako većinu vremena provode odvojena od ljudskog srca - u dječjem krevetu, nosilici, kolicima, ogradi za igru. Ako ih se ostavi da plaču i ako je vrijeme hranjenja regulirano satom ili vremenskim rasporedom odrasle osobe, a ne njihovim neodoljivim potrebama, kao rezultat, ona mogu odrastati s osjećajem neprihvatanja te s potrebom borbe i natjecanja za ljubav i osjećaj sebe.

Kada bi roditelji u svim dijelovima svijeta postali svjesni ovoga, poštedjeli bi se beskrajne boli i frustracije, poštedjeli bi svoju djecu slomljenih srca i uštedjeli svojoj

² Između ostalog, pogledajte rad Johna Bowlbya za Ujedinjene narode na temu gubitka majke; Alice Miller *The Drama of Being a Child*, Virago, 1987., i Gloria Stemem *Revolution from Within*, Corgi, 1993.

³ Pogledajte djelo Jean Ledloff *The Continuum Concept*, izdavač Penguin Arkana, 1989.

zemlji milijune funti izdvojenih za troškove discipliniranja, ponovnog obrazovanja i brige za žrtve roditeljskog uskraćivanja.

Informacije bi, uz malo truda, lako mogle biti dostupne roditeljima. Kao minimum, mogla bi se tiskati brošura i uz nju priložiti video i audio kasetu kojima bi se ilustrirale prednosti sljedećeg: porod prirodnim putem, porod kod kuće, dojenje, tjelesni kontakt s djecom, itd. Naravno, obrazovni bi materijal jasno prikazao razliku između prirodnoga tjelesnog kontakta i seksualnog zlostavljanja.

Ovakva informativna kampanja mogla bi se provoditi kroz prenatalna predavanja, postnatalnu brigu, u bolnicama, školama i uz pomoć babica, okružnih medicinskih sestara i liječnika opće prakse. Nadalje, mogla bi se uvesti kao dio prakse studenata medicine.

Budući da bi bila u skladu s prirodom ljudskoga bića, to bi bila dobrodošla informacija koja bi potakla pojavljivanje šire svijesti s jasnom svrhom, koja bi podrivala kulturu nasilja kroz jačanje razumijevanja uma, kako je navedeno u dijelu koji je napisao Adam Curle.

B) PRAKTIČNA POMOĆ

Na prijelazu stoljeća, u zapadnjačkim su se društvima podudarila dva zanimljiva faktora: kao prvo, stanovništvo stari i kao drugo, roditelje žele više praktične pomoći u odgoju djece. Izuzetno je puno ljudi iznad 50, osobito žena koje nemaju posao i čija su djeca odrasla, a koje imaju prilično puno iskustva u podizanju djece i ne baš puno posla.

Praktičan bi odgovor bio spojiti ta dva faktora: postaviti u cijeloj zemlji registrirane programe baka-servisa. Mnogo je načina na koje bi ovakav program mogao funkcionirati. Jedan bi mogao biti:

- registracija skrbnika koji su prošli osnovni tečaj o načelima brige o djeci, u skladu s gore opisanim
- takav bi registar bio dostupan bolnicama, školama, centrima za prenatalnu i postnatalnu brigu, agencijama za zapošljavanje i preko babica, okružnih medicinskih sestara, liječnika opće prakse, itd.
- roditelji bi zapošljavali registrirane bake, za naknadu određenu na nacionalnoj razini te tijekom relativno kratkog razdoblja - do tri sata dnevno, dovoljno da se roditeljima omogući potreban odmor

- oblikovanje neke vrste nadzora programa kako bi se provjerilo poštuju li se navedena načela.

Ova su dva prijedloga naznaka mogućnosti koje su već iskušane kroz male lokalne programe u različitim dijelovima svijeta. Sada je vrijeme za korištenje i hrabru primjenu lokalnog iskustva na nacionalnoj razini jer se približava važna promjena koja ukazuje na jednu, do sada nezabilježenu, spremnost na novi način razmišljanja i djelovanja.

Samo u Britaniji, na primjer, ima više od 100 novih žena u Donjem domu - žena koje nisu cinične, nisu preplašene i nisu spremne prihvatiti politiku javnih škola. Streljana ispod Big Bena pretvara se u dječji vrtić. Velike tvrtke provode kampanje zapošljavanja žena kao srednjeg menadžmenta jer žene posjeduju vještine komunikacije i suradnje koje nedostaju mnogim muškarcima. Ženske radionice niču poput gljiva poslije kiše u malim mjestima i velikim gradovima diljem zemlje, privlačeći i po 100 žena odjednom na *razvijanje unutarnje ženske snage*. Urednica rubrike o ljepoti u Harpersu, napisala je bestseller o unutarnjoj snazi žena; Roseanne Barr je svojoj publici pred malim ekranima rekla kako ona čini isto. Britanski institut za menadžment u svojem je posljednjem izvješću naglasio važnost uvođenja *ženskog načela* u britansku industriju. Žene otvaraju dvostruko više poduzeća od muškaraca i kažu kako je razlog otvaranju malih poduzeća želja za slobodom, u stvari, rade onako kako one to žele.

Tijekom posljednja dva tisućljeća, obezvrjeđivale su se kvalitete koje se obično smatraju ženskim (bez obzira imaju li ih muškarci ili žene). Kvalitete uvida, intuicije, fleksibilnosti, osjećaja, suosjećanja, komunikacije i suradnje (koje su donedavno vrednovane kao daleko manje važne od, recimo, racionalnosti, mjerenja, riječi, natjecanja i uspjeha) tek su sada prepoznate u trgovini, ali i cijelome društvu, kao izuzetno važne. To je samo vrh ledenoga brijega, početak revolucije. Planet je u opasnosti jer smo stoljećima previše koristili muške kvalitete - natjecanje za resursima na kraju ipak znači resursima za nikoga, iskorištavanje prirode uzvratilo je vatrom, tehnološka rješenja više ne funkcioniraju.

Ako želimo da naši unuci žive na ovom planetu, više nemamo izbora. Moramo prepoznati ženske vještine i kvalitete i razviti ih kako bi ih koristili u ravnoteži s muškim kvalitetama. Moramo ih prepoznati, vrednovati i koristiti ako želimo biti vrsta koja je preživjela.

ZONA SVETIH

U gotovo cijelom radu držali smo se, više ili manje, termina i koncepata prihvatljivih u studijama o miru i sukobu te općenito u društvenim znanostima. Nadamo se kako će se ideje i načela izneseni na prethodnim stranicama smatrati razmjernim doprinosom navedenim područjima.

Bez obzira na to, izrazili smo svoje mišljenje, osobito u vezi s ljudskim potencijalom za mudrost, suosjećanje i moć, koje se nije moglo drukčije potkrijepiti no kroz osobno iskustvo i vjerovanje. To mišljenje neće svi prihvatiti iako ono nije ništa neobičnije od prilično *uglednih* radova iz područja dubinske i humanističke psihologije.

Zaista, postoji kontroverzno područje koje nazivamo zonom svetih. Vjerujemo da svako kretanje prema miru ovisi o ovoj zoni.

Koje je dublje značenje ovoga?

Vjerujemo da što smo sposobniji ukloniti otpad sastavljen od zbunjujućih, nemirnih i egocentričnih osjećaja iz naših misli, lakše ćemo pristupiti izvoru vječnih i univerzalnih sila.

Nije nam namjera raspravljati o tome treba li te sile nazvati bogom ili ne. Niti želimo raspravljati o tome pristupa li se tim silama kroz neki vanjski izvor ili kroz izvor koji leži u nama i stoga ih se može dosegnuti jedino vlastitim naporima.

Takve nam se rasprave čine uzaludnim jer se bave manje važnim i svjetovnim vidom naše intelektualne sposobnosti, koji ne odgovara veličanstvenosti pojava na koje ih primjenjujemo.

Puno razboritijim nam se čini prihvatiti da smo svi dio uzvišenosti života, kojoj doprinosimo i od koje uzimamo.